

RUSZOLY JÓZSEF

A Budapesti Közellátási Kormánybiztosság (1945)

Bevezetés

1. A közellátás az államnak azt a tevékenységét jelenti, amellyel a lakosság szükségletéről, mindenekelőtt étellemezéséről szervezeten gondoskodik. A közellátásnak van azonban egy olyan, háborús és más rendkívüli körülmények között kialakult jelentése is, amely elsősorban az áruforgalom korlátozása következtében kialakult szükséghelyzetet tükrözi. Háborús viszonyok és egyéb rendkívüli körülmények (forradalom, ellenforradalom, elemi csapások stb.) közepette a közszükségleti cikkek tetemes hányada kikerül a polgári lakosság ellátását szolgáló alapokból, a fennmaradó készlet összegyűjtéséről és felhasználásáról úgy kell gondoskodni, hogy az az adott viszonyoknak minél jobban megfeleljen. Ebből a célból az állam a meglévő apparátusát bővíti, illetőleg új feladatokkal látja el a már meglévő szerveket, melyek mellé sajátos közellátási igazgatási szervezetet is létrehoz.

Ez játszódott le hazánkban is a második világháború éveiben. A háborús megterhelés és a németek egyre fokozódó igényei következtében növekvő élelmiszerhiány miatt a legfontosabb, a lakosság ellátásához szükséges élelmiszerekre bevezették a *jegyrendszert*. A kenyérjegy 1941 szeptemberében először Budapesten jelent meg, ám már 1942 januárjában kiterjesztették az egész országra. A közellátás színvonalát mutatja a hivatalos napi kenyérfejadag alakulása: 1941: 25 dkg, 1942. február: 20 dkg, 1942. november: 16 dkg. A szövetséges Magyarország kormánya soha vissza nem térülő hitelre kiszolgáltatta Németországnak a mezőgazdasági termények jelentős hányadát, így pl.: 1943-ban a 22,7 millió mázsa búzatermés 40%-át.¹

E feladatok visszatükrözödtek a közigazgatás fejlődésében is. A kormány 1941. december 31-én rendeletileg új szerveket hozott létre, s bővítette a törvényhatósági és a községi igazgatás ez irányú tevékenységi körét is. A 9280/1941. ME sz. rendelet megalakította a *közellátásügyi tárcanélküli miniszter* intézményét, és keret szabályokkal határozta meg feladatkörét.

A miniszter hatáskörébe tartozott:

- a) „a közélemezés, valamint olyan közszükségleti cikkekkel való ellátás irányítása és intézése, amely közszükségleti cikkek fogyasztói forgalmának szabályozását a minisztérium [a kormány] a közellátásügyi miniszter hatáskörébe utal”;
- b) „az áralakulások, ipari és szolgáltatási díjak, munkabérek [...] ellenőrzése”.

¹ KOROM MIHÁLY: *A fasizmus bukása Magyarországon*. Bp., 1961. 76–77.

A közellátásügyi miniszter – hangzott a rendelet – a „magyar királyi közellátási hivatal útján látja el feladatát”.²

A törvényhatóságokba *közellátási kormánybiztosok* kerültek, akik feladata volt a közellátási rendelkezések foganatosítása; mellettük bizonyos feladatokat az alispánok is elláttak mint a vármegyék első tisztviselői.

Budapest székesfőváros és a hozzá kapcsolt megyei városok és községek területére vonatkozó illetékességgel a közellátási kormánybiztosokat megillető jogkört és az alispánoknak a közellátására vonatkozó jogszabályokban megállapított hatáskörét Budapest székesfőváros polgármestere gyakorolta.³

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány közellátási minisztere Faragho Gábor csendőrezredes, a csendőrség volt felügyelője, Horthy Miklós kormányzó Moszkvába küldött fegyverszüneti delegációjának tagja lett, a megyék élére 1945 januárjában a kormány kinevezte a közellátási kormánybiztosokat, akik – miként már korábban is – személy szerint a *főispánokkal* voltak azonosak.⁴

Vidéken a közellátási problémákkal a hivatali apparátuson kívül az új típusú hatalmi szervek, a *nemzeti bizottságok* is foglalkoztak. Nélkülük aligha lehetett volna megoldani a lakosságnak közszükségleti cikkekkel való ellátását.

2. Budapesten jelentkeztek a közellátási nehézségek a legsúlyosabb formában, a székesfőváros élelmiszer-ellátása 1945 januárjában–februárjában katasztrofális volt. Jellemzően emelte ki Vas Zoltán kormánybiztos 1945. márciusi nyilatkozatában: „Amióta Budapest felszabadult, 109 vagon élelmiszer érkezett, holott a főváros normális szükséglete napi 80 vagon [...]”.⁵ E helyzet döntő oka a háborús pusztításban, a főváros másfél-hónapos ostromában keresendő. Hozzájárult ehhez a demokratikus magyar kormány-szervek, különösen pedig a közellátási miniszter nem kielégítő tevékenysége is.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány megbízásából Vas Zoltán nemzetgyűlési képviselő vállalta, hogy az általa vezetett *Budapesti Közellátási Kormánybiztosság* élén véget vet a főváros éhínségének, megmenti Budapest lakosságát. A kormánybiztosság 1945. február közepétől 1945. augusztus 1-ig állott fenn. Tevékenységének teljes feltárására források hiányában nem vállalkozhatom. Elsősorban az állam- és jogtörténetileg is jelentős összefüggésekre figyelve e tanulmány célja az, hogy bemutassa a kormánybiztosság és más fővárosi szervek kapcsolatát, feltárja azokat a sajátos vonásokat, melyek e rendkívüli szerv jogkört jellemezték.

A kormánybiztosság iratanyaga minden valószínűség szerint elpusztult,⁶ csupán a székesfőváros polgármesterei hivatala VIII. és IX. ügyosztályának anyaga és az ún. „K” iratok állnak rendelkezésemre.⁷ Kiegészítő forrásként felhasználom a székesfőváros

² Budapesti Közlöny, 1941. december 31. – 9280/1941. ME sz. r. 2. §.

³ Budapesti Közlöny, 1942. december 31. – 7640/1942. ME sz. r. 2. § (1) bek.

⁴ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány létrehozta Közellátásügyi Minisztériumról s a szakigazgatásról, a székesfőváros külön említése nélkül: BERÉNYI SÁNDOR: *A magyar népi demokratikus állam közigazgatása. 1944–1945. Bp., 1987. 138–140.*

⁵ *Országos akció Budapest élelemmel való ellátására.* Szabadság, 1945. március 3.

⁶ A Fővárosi Levéltárban és az Országos Levéltárban nyert felvilágosítás alapján. – 1961. szeptember 29-i főljegyzésem szerint 1956-ban éghetett el az Országos Levéltárban. A *Források Budapest múltjából* 4. kötete (1973) mégis arra enged következtetni, hogy a témának az akkori Párttörténeti Intézet Archivumában is volt forrásanyaga. Vö. a 83. sz. jegyzettel.

⁷ A csupán iktatószámmal hivatkozott iratok e fondban lehetők fől: XXI.508. Budapest Székesfőváros Polgármesterének iratai: c) Polgármesterei ügyosztályok központi irattára; f) VIII., Közélelmezési Ügyosztály kormánybiztosi iratai; g) IX., Társadalompolitikai Ügyosztály [...] iratai. *Budapest Főváros Levéltára*

hivatalos lapjában, a Budapesti Közlönyben és a napilapokban (Szabadság, Szabad Nép) megjelent rendeleteket, közleményeket és cikkeket. Ez utóbbiak jelentősége különösen nagy, mert számos olyan politikai problémát vetnek fel a kormánybiztosság tevékenységével kapcsolatban, melyek az iratokból alig vagy egyáltalán nem deríthetők fel.

I.

I. Az ostrom nehéz napjai alatt a polgári közigazgatás megszűnt a fővárosban. Alig értek véget a harcok Pesten, a demokratikus pártok, valamint a szakszervezetek képviselői nyomban hozzáláttak a súlyos nehézségek megoldásához. Még dörögtek az ágyúk, amikor 1945. január 21-én a négy demokratikus párt és a szakszervezetek 8–8 képviselőjéből megalakult a *Budapesti Nemzeti Bizottság* (BNB).⁸ Csorba János polgármester a Fővárosi Közlöny beköszöntő cikkében leszögezte: „A kormányhatalom távollétében a Budapesti Nemzeti Bizottság gyakorolja Budapesten a legfőbb politikai hatalmat, végrehajtó szerve pedig a polgármester.”⁹ Valóban – mint azt Nagy Lajos is kimutatja – a főváros új életének első két-három hónapjában nem volt olyan lényeges kérdés, melyben a BNB valamilyen módon állást ne foglalt volna. A BNB két formában ülésezett: plenáris üléseket csak nagyobb időközökben tartott, a bizottság kebelén belül létrehozott *ötös bizottság* viszont igen gyakran összejött; mintegy kéthónapos tevékenysége alatt 194 határozatot hozott.¹⁰

A BNB a többi nemzeti bizottsághoz hasonlóan maga is társadalmi alapon létrejött, állami feladatokat ellátó öntevékeny szerv volt; mint ilyen a közigazgatás ideiglenes rendezése folytán jogilag nem illeszkedhetett be az önkormányzati igazgatási szervezetbe.¹¹ A BNB-nek és ötös bizottságának állásfoglalásai éppen ezért hivatalos közlésben mint nemzeti bizottsági határozatok nem jelenhettek meg,¹² hanem valamely hatósági vagy hivatali szerv – az esetek többségében a polgármester – rendelete, határozata formáját öltötték magukra. A BNB apparátusa tulajdonképpen a székesfőváros polgármesteri hivatala volt. A polgármesterre is kötelezőek voltak a nemzeti bizottsági határozatok.

A BNB első ténykedése az volt, hogy Csorba János kisgazdapárti ügyvéd, volt országgyűlési képviselő személyében kinevezte a polgármestert és a két alpolgármestert (a szociáldemokrata Bechtler Pétert és a kommunista Jámbor Alajost)¹³, ők pedig nyomban hozzáláttak az igazgatási apparátus újjászervezéséhez. A legfontosabb feladatok egyike a közélélmzési (VIII.) polgármesteri ügyosztály tevékenységének megindítása volt. Ez az ügyosztály 1945. január 25-e táján – a közélélmzési ügyeket Vas Zoltán alatt is

fondjainak jegyzéke. Szerk. BÓNIS GYÖRGY. Bp., 1970. „Az iratokat – olvasható a VIII. ügyosztály 1945–1949-i tevékenységéről az újabb levéltári kalauzban – külön »K« jelzéssel iktatták, mert ezt a tevékenységet az ügyosztály egész Nagy-Budapest területére kiterjedő közellátási kormánybiztosi megbízásából adódóan végezte.” *Budapest Főváros Levéltára.* Szerk. KENYERES ISTVÁN, SIPOS ANDRÁS. Bp., 1997. 165–166.

⁸ NAGY LAJOS: *A Budapesti Nemzeti Bizottság működésének történetéhez (1945. január 21.–1945. április 21.).* Levéltári Közlemények 1961. (32) 127.; *A Budapesti Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei. 1945–1946.* Szerk. GÁSPÁR FERENC, HALASI LÁSZLÓ. Bp., 1975. (Budapest Főváros Levéltára forráskiadványai 7.) A továbbiakban: *BNB jkv.*

⁹ CSORBA JÁNOS: *Új idő – új szellem.* Fővárosi Közlöny, 1945. február 16.; I. sz., I. p. (1:1)

¹⁰ NAGY LAJOS, 133.

¹¹ 14/1945. ME sz. r.

¹² Ennek nem mond ellent az, hogy a nemzeti bizottsági határozatokat *később* összegyűjtötték és kiadták.

¹³ Fővárosi Közlöny, 1945. február 16. (1:2.) – 1/1945. BNB, 2/1945. BNB és 3/1945. BNB sz.

összefogó Gámenczy Béla tanácsjegyző, helyettes tanácsnok vezetésével – meg is kezdte működését. Néhány nap múlva már felhívta “az élelmiszeripari érdekeltségek, különösen a pék- és húsiparosok, valamint a vendéglátó ipar, továbbá a malmok vezetőit, hogy a közlelmezési kérdések megbeszélése és a közellátási munka megindítása céljából mielőbb jelentkezzenek”; ugyancsak jelentkezésre szólította fel a polgármester az ügyosztályhoz tartozó üzemek és intézmények alkalmazottait is. Az első időkben közellátási ügyekkel Jámbor Alajos alpolgármester is foglalkozott.¹⁴

A legfontosabb kérdésekben a nemzeti bizottsági állásfoglalások szerint a polgármester döntött. Első intézkedései közé tartozott az élelmiszerek és nyersanyagok *zárolása*. Velük csak a polgármester rendelkezhetett.¹⁵ A BNB határozatának megfelelően a polgármester így intézkedett: „mindaddig, amíg segítséget nem kap a főváros, elsősorban a terhes és szoptató anyák, továbbá az 1–14 éves gyermekek részesülhetnek napi 10 dkg kenyérben”.¹⁶

Az élelmezés jelentőségére tekintettel 1945. január 28-i ülésen a BNB is foglalkozott e kérdésekkel. A polgármester beszámolt a városházi adminisztráció helyreállításáról, közölvén: „a közellátás tekintetében sikerült felvenni az érintkezést Csernisov tábornagy városparancsnokkal, akinél a legnagyobb megértést tapasztalta”. A bizottsági ülésen részt vevő Faragho Gábor közellátási miniszter is kijelentette: „Az orosz katonaság, az orosz hatóság annyira a kezünkre járnak, hogy azt el sem tudjuk képzelni, a jóindulat meg van bennük, de pillanatnyilag nehezen tudnak még segíteni.”¹⁷

A szovjet hadsereg főparancsnoksága február elején 400 tonna élelmiszert utalt ki Budapest számára.¹⁸ A Debrecen központú országrészekben is hamar megindult a gyűjtés a főváros, „az inséges vidékek” megsegítésére. Az ország falvaiban a nemzeti bizottságok és a *Nemzeti Segély* bizottságai széles körű gyűjtőakciót indítottak. Február első felében már meg is érkeztek Orosháza, Makó, Battonya, Hódmezővásárhely és a többi dél-alföldi helység első szállítmányai a főváros éhező lakossága részére. „Nem véletlen – valljuk mi is a korabeli sajtóval egybehangozóan –, szimbolikus jelentőségű, hogy a földmunkások, a szegényparasztnok városai, a Viharsarok nagy parasztközségei nyújtják ki először kezüket [...]”¹⁹

Az élelmiszer-szállításokkal egyidejűleg február elején megkezdődött a főváros „főlesleges” lakosságának, mindenekelőtt a gyermekeknek vidékre telepítése.²⁰

A szovjet és a hazai segítség újabb intézkedéseket tett szükségessé, éppen ezért az ötös bizottság február 5-én felhívta a polgármestert: haladéktalanul adjon ki rendelkezést az élelmiszer-szállítmányok elosztásáról.²¹ A polgármester rendelete szerint az élelmiszerek átvételét, kezelését és kiadását a főváros erre a célra rendelt intézménye, a köz-

¹⁴ „A fővárosnak olyan mértékben nagy feladatai vannak [...]” Dr. Csorba János polgármester nyilatkozott [...]. Szabadság, 1945. január 28.; *Élelmiszerhez kell juttatni az ipari munkásságot*. Szabadság, 1945. február 15.

¹⁵ Fővárosi Közlöny, 1945. február 16. (1:7.) – 12/1945. pm. sz. rendelet (*Élelmiszerek és nyersanyagok zárolása*, 1945. február 7.; először falragaszon jelent meg); Nagy Lajos, 134.; BNB jkv. 25.

¹⁶ *Elsősorban a terhes és szoptató anyák* [...]. Szabadság, 1945. január 25.

¹⁷ *A közellátás, a Nemzeti Segély-akció* [...] a Budapesti Nemzeti Bizottság ülésén. Szabadság, 1945. január 31.

¹⁸ *Négyszáz tonna élelmiszert utalt ki Budapest számára a Vörös Hadsereg főparancsnoksága*. Szabadság, 1945. február 3.

¹⁹ *Orosházi üzenet*. Szabadság, 1945. február 10.

²⁰ *Dél-Tiszántúl népe szeretettel várja Budapest éhező lakosságát*. Szabadság, 1945. február 3.

²¹ Nagy Lajos, 134.; BNB jkv., 26–27.

ségi élelmiszerárúsító üzem végezte.²² Az élelmiszerek elosztására sajátos *megbízotti rendszert* szerveztek: minden ház házmegbízottat választott, akik maguk választották meg a tömbmegbízottakat. E megbízottak írták össze az ellátatlan személyeket. E munka jelentőségére vall, hogy a polgármester rendelete mindennemű visszaélést népbíróság elé állítással és vagyonekobjzással fenyegetett.²³ Az e kérdésekkel foglalkozó VIII. ügyosztály támogatására és közvetlen ellenőrzésére a BNB a pártok által delegált egy-egy tagból álló *albizottságot* küldött ki.²⁴

A beérkező élelmiszer-szállítmányok mennyisége Budapest másfélmillió lakosságához képest aránytalanul kevés volt, még az elemi létszükségleteket is alig-alig tudta fedezni. Ahhoz pedig, hogy az élet a romokon meginduljon, és az ország szíve ismét dobogjon, elsősorban arra volt szükség, hogy a lakosság, benne az ipari munkásság, élelmiszerekhez jusson. Ilyen körülmények között merült fel a BNB-ben *közellátási kormánybiztos* kinevezésének gondolata.

Az egykorú sajtó közlése szerint a főváros megsegítése érdekében „Budapest munkásságának küldöttei” – szám szerint négyen – 1945. február közepén jártak a kormány-nál, Debrecenben. A BNB által megbízott küldötteket – a híradás szerint – megdöbben-tette az a nemtörődomség, mellyel a minisztérium viseltetett Budapest éhező lakossága iránt. A háborútól viszonylag keveset szenvedett Alföld a hadiesemények nagy pusztítá-sai ellenére is tejjel-mézzel folyó kánaánnak tűnt a 10 dekás kenyérfejadag mellett, azt pedig indokként végképp nem tudták elfogadni, hogy a szállítási eszközök hiánya nem teszi lehetővé a hathatósabb segítséget.²⁵ Az MKP Központi Vezetősége február 23-án „elégedetlenségét fejezte ki a közellátási minisztérium működésével szemben és megál-lapította, hogy a minisztérium nem tett meg mindent, ami módjában állott, hogy biztosít-sa az éhező budapesti lakosság minimális élelmezését [...] sürgősnek tartja az egész élelmezési politika gyökeres megváltoztatását”.²⁶

A budapesti delegáció megtette az első lépéseket ezen az úton. A kormány – egyes tagjaival és a pártok vezetőivel történt megállapodás alapján – rendeletet bocsátottak ki a még kinnlévő termények betakarításáról, az ország egész területére vonatkozóan beve-zették a 25 dkg-os kenyérfejadagot és a 90%-os lisztkiőrlési vámot. A kormány az érte-kezlet javaslata alapján „Budapest közélélmezésének teljhatalmú megbízottjává Vas Zoltán kommunista párti nemzetgyűlési képviselőt bízta meg”.²⁷

2. A közellátási kormánybiztos feladat- és hatáskörét a 256/1945. ME sz. kormány-rendelet határozza meg. A rendelet igen széles jogkörrel ruházta fel a kormánybiztost.

²² Fővárosi Levéltár (a továbbiakban FL) Polgármesteri Hivatal [Pm.] 115. 088–VIII/1945. sz.

²³ *Polgármesteri rendelet az élelmiszerellátásról*. Szabadság, 1945. február 2.

²⁴ *Nagy Lajos*, 138.

²⁵ *Kell-e éheznie Budapest népének?* Szabadság, 1945. február 20.; *Nagy Lajos*, 138.

²⁶ *A Magyar Kommunista Párt Központi Vezetőségének ülése*. Szabadság, 1945. február 25.

²⁷ *Kell-e [...]?* Szabadság, 1945. február 20. Az értekezleten részt vettek: a miniszterelnök, a belügymi-niszter, a közélélmezési és a földművelési miniszter, valamint a demokratikus pártok küldöttei és a budapesti delegátusok. – E lap tudósítása és más források között némi ellentmondás van. A BNB kiküldöttei mindany-nyan nem voltak „Budapest munkásságának küldöttei”. A BNB ötös bizottsága IX/1–1945. BNB sz. határo-zatával Varga Béla (FKGP) vezetésével Bechtler Pétert, Kossa Istvánt és a csepeli üzemi bizottság elnökét (Drahos Józsefet) küldte Debrecenbe. A delegációt mégis Nagy Ferenc (FKGP) vezette, s tagja lett Vas Zoltán is, aki ugyancsak tagja volt a BNB-nek. *BNB jvk.* 32.

„Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. évi február 15. napján hozott határozata értelmében – írta Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök – kinevezem Önt Budapest székesfőváros és vidékének²⁸ közellátási kormánybiztosává.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány határozata alapján feljogosítom Önt, hogy Budapest és vidéke közellátását, valamint a szükséges üzemanyagok (szén, benzin stb.) biztosítása végett minden olyan rendelkezést megtegyen, amely az élelmiszerek beszerzésére, összegyűjtésére, a Budapestre szállított élelmiszerek szétosztására szükséges. Kifejezetten feljogosítom Önt, hogy szükség esetén a hatáskörébe utalt közellátás biztosítása végett igénybe vehesse bárhol és a megengedett fejadag és a szükséges vetőmag meghagyása mellett bárki birtokában fellelhető élelmiszerkészletet a forgalmi ár megtérítése mellett.

Az Ön hatáskörébe tartozik Budapest felesleges lakóinak, elsősorban asszonyoknak, gyermekeknek a kitelepítése is.

Utasítom az összes közigazgatási hatóság vezetőjét és a minisztériumoknak Budapesten tartózkodó tisztviselőit, hogy a kormánybiztos úrnak fent körülhatárolt hatáskörébe akár közvetlenül, akár közvetve kiadott rendeleteit és utasításait késedelem nélkül teljesítsék.”²⁹

Ahhoz, hogy a kormánybiztos élhessen e rendeletbeli jogosítványaival és teljesíthesse Budapest lakossága iránti kötelezettségeit, megfelelő apparátusra volt szüksége. Ennek érdekében az ötös bizottság – Bechtler Péter beszámolója nyomán – február 16-án minden élelmezéssel kapcsolatos ügyosztályt (különösen a VIII. és IX. számúakat) és a fővárosi üzemeket alárendelte a kormánybiztosnak. Az ötös bizottság XI/16–1945. BNB sz. határozatában szó szerint ezt mondta ki: „az Ideiglenes Nemzeti Kormány által kinevezett kormánybiztos alá tartozik a székesfőváros valamennyi élelmezési üzeme és élelmezési kérdésekben érdekelt ügyosztálya.”³⁰ A kormánybiztos hivatalba lépésére utal az élelmezési ügyekkel kapcsolatos rendelet megszületése is, melyet 1945. február 14-én még polgármesteri határozatként fogalmaztak meg, február 19-én viszont már a kormánybiztos adta ki.³¹

A kormánybiztos, bár erre az idézett rendelet kifejezetten nem jogosította fel, létrehozta saját hivatali szervét is: a *Budapesti Közellátási Kormánybiztosságot*. A kormánybiztosság főosztályokra, osztályokra és alosztályokra tagolódott. Ezek személyzetét a főváros állította ki áthelyezés (kirendelés) útján. A főváros hivatali apparátusának és a kormánybiztosságnak mindvégig szoros kapcsolata volt. A kormánybiztosság jogilag így is elkülönült szervnek tekintendő.

A főváros és a kormánybiztos közötti jogviszonyok egyik legfontosabb összetevője a pénzügyi kapcsolat volt, mely kihatott a kapcsolat más oldalaira is. Erről a kormánybiztos így rendelkezett: „A közellátási kormánybiztos pénzügyi szükségletét a székesfőváros által felvevendő és a kormánybiztos rendelkezésére bocsátandó 50.000.000 pengős kölcsönön kívül különböző egyéb hitelműveletekkel, valamint a Budapestre felszállított és értékesített élelmiszerek árkülönbözetéből fedezi.” A kormánybiztosság alkalmazásá-

²⁸ Budapesti Közlöny, 1942. december 31. – 7640/1942. ME sz. r. – A rendelet értelmében közellátásilag Budapesthez tartoztak Budafok, Kispest, Pestszenterzsébet, Pestlőrinc, Rákospalota és Újpest megyei városok, valamint Albertfalva, Békásmegyér, Budatetény, Czinkota, Csepel, Mátyásföld, Nagytétény, Pesthidegkút, Pestszentimre, Pestújhely, Rákoscscaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Rákosszentmihály, Rákosliget, Sashalom, Soroksár és Vecsés községek.

²⁹ *Vas Zoltán – közellátási kormánybiztos*. Szabadság, 1945. február 17.; *Vas Zoltán nemzetgyűlési képviselő kormánybiztossá való kinevezése*. Fővárosi Közlöny, 1945. február 27. (2:19.)

³⁰ *Nagy Lajos*, 135.; *BNB jvk.* 34–35.

³¹ FL Pm. 115.088–VIII/1945.

ban lévő fővárosi alkalmazottak fizetését a kormánybiztos fedezte, ugyancsak megtértette a polgármester által a kormánybiztosság felállítása előtt és annak első napjaiban viselt kiadásait, az élelmiszer-árúsítás bevételei viszont a kormánybiztosságot illették.³²

A BNB minden segítséget megadott a kormánybiztosságnak. 1945. február 28-án megrázó hangú felhívást bocsátott ki Budapest megsegítése érdekében. Megállapította: „Nincs szabad demokratikus Magyarország Budapest nélkül. A mi városunkat tiporta legerősebben végig a fasiszták háborúja. De mi mértük a legsúlyosabb csapásokat is a reakcióra [...]”³³

A közellátási kormánybiztos első intézkedései közé a fővárosi élelmiszer-készletek növelését célzó rendeletek tartoznak. E cél érdekében 1945. február 18-án 12/1945. KKB sz. rendeletével *lefoglalta* az ország területén a termelőknél kintlévő *összes terménykészletet* a fejadagon és a vetőmagon kívül.³⁴ A kormánybiztos utasította „az összes közületek vezetőit (alispánok, főszolgabírák, polgármesterek, községi előljáróságok), hogy hatóságuk területén lévő lefoglalt élelmiszer-készleteknek a számbavételét a helyi Nemzeti Bizottság, ilyenek nem léte esetén a pártok (Kisgazdapárt, Nemzeti Parasztpárt, Szociáldemokrata Párt, Magyar Kommunista Párt) képviselőinek bevonásával [...] haladéktalanul kezdjék meg a számbavett készletek összegyűjtését, és azokat [...] haladéktalanul szállítsák Budapestre”. „A városok, községek vezetői és lakossága, az üzemek munkássága és tisztviselői, amennyiben élelmiszer-jegyrendszer útján részesülnek [...] bocsássák Budapest népének a rendelkezésére fejadagiuk 10 %-át.” A rendelet betartásának igen szigorú szankciója volt. „Aki – írta a kormánybiztos – jelen rendeletemben foglaltaknak eleget nem tesz, azt kijátssza, vagy be nem tartását, illetőleg kijátszását elősegíti, a készleteket elrejtji, vagy bármi más módon a rendelet végrehajtását megakadályozni vagy késleltetni igyekszik, aki Budapest éhező népe elől akár csak egy kg-ot is eltulajdonít: az ellen személyre és állásra tekintet nélkül legkönyörtelenebbül fogok eljárni, internálásra, súlyosabb esetekben pedig népbíróság elé állításra javaslatot tesz.”

E „begyűjtés rendelet” végrehajtási utasítása részletesen szabályozta a vidéki közigazgatási vezetők kötelezettségeit, különösen aláhúzva a lefoglalt készletek mennyiségre vonatkozó kimutatások felterjesztésének kötelezettségét.³⁵

E rendeletek elvileg valóban elégségesnek mutatkoztak az élelmiszer-készletek radikális begyűjtésére, azonban nem számoltak a tényleges lehetőségekkel. Végrehajtásukhoz az éppen hogy feléledő önkormányzati közigazgatás nem volt elég erős. Ezért döntő mértékben ezekben az időkben még a nemzeti bizottságok felsőbb utasításokkal aligha irányítható szervezetére lehetett volna csak támaszkodni.

Nemzeti bizottsági forrásaink között nem találtunk olyan adatokat, melyek e rendeletek végrehajtását igazolnák. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a vidék nem segítette volna a fővárost. Ellenkezőleg: a társadalmi adakozással összegyűjtött élelmiszerek

³² FL Pm. 236–VIII/1945. sz. és 1662/1945. KKB sz. – Megjegyzem: a Budapesti Közellátási Kormánybiztosság KKB jelzést viselő iratai vagy a megadott polgármesteri hivatali irat mellett található, vagy a Budapesti Közlöny hivatkozott számában jelentek meg.

³³ NAGY LAJOS, 131.

³⁴ Fővárosi Közlöny, 1945. február 27. (2:19–21.) – A 12/1945. sz. rendelet (*Az ország fölös élelmiszer-készleteinek lefoglalása*); a 83/1945. KKB sz. is (*Az élelmiszerkészletek lefoglalására kiadott rendelet végrehajtási utasítása*, 1945. február 23.). A Fővárosi Közlönyben KÖZELLÁTÁSI KORMÁNYBIZTOS RENDELETEI címmel külön rovat nyílt. Tanulmányomban csak a fontosabb rendeleteket említem.

³⁵ Fővárosi Közlöny 1945. 2. sz. – Ld. az előző jegyzetet!

mennyisége 1945 márciusában tetemes volt. Ám az is igaz, hogy a kormánybiztosnak e rendeletei az adott viszonyok közepette nem voltak végrehajthatók.

A vidéki gyűjtőakciók mellett továbbra is nagy jelentőségű volt a megszállók közreműködése. A szovjet kormány 1945 márciusában újabb 20.000 tonna élelmiszert bocsátott az éhínséggel küzdő főváros és a bányavidékek rendelkezésére. Ez két hónapra szavatolta a főváros ellátását.³⁶

A kormánybiztos 84/1945. sz. rendeletével utasította a budapesti és a Pest környéki háztartások vezetőit élelmiszerkészleteik bejelentésére, s egyidejűleg rendelkezett az *étkezési jegyek* bevezetéséről is. A minimális készleteket (20 kg burgonya, 8 kg liszt, 3 kg szalonna) meghaladó élelmiszer-készleteket jelenteni kellett az *élelmiszerjegy-központ*nak. A legszigorúbb szankciók fenyegették az élelmiszerek rejtgetőit. A kormánybiztos még jobban megszigorította az élelmiszerek központi elosztásának korábban bevezetett rendszerét is: „A legszigorúbban megtiltom, hogy vidékről a fővárosba érkező élelmiszer szállítmányokat, ideértve a magánosok (batyuzók) által szállított készleteket is, bárki feltartóztassa, ellenőrizze, vagy elkobozza.”³⁷

A rendelet bevezette a kenyér- és az étkezési jegyeket. Ezzel kiszélesítette az *egytálételes* akciót. Jellemző ezen intézkedések méreteire, hogy március végén 650.000 ember részesült kenyérelosztásban, 200.000 pedig a népkonyhákban étkezett, s 196 sütőipari üzem tartozott a kormánybiztos rendelkezése alá.³⁸ Azok ellen akik visszaéltek a rájuk bízott élelmiszerek felhasználásával, súlyos szankciókat alkalmazott a kormánybiztos. Így pl.: 1945 májusában internáltatta N. P.-t a Bánd-féle kenyérgyár felelős vezetőjét, mert a kiutalt 82 mázsa lisztel nem tudott elszámolni.³⁹

Az élelmiszer-ellátással kapcsolatban ezenkívül számos rendelete látott napvilágot, így többek között: az egyminőségű kenyér előállításáról, az élelmiszerek árusításának ellenőrzéséről, a tejellátásról, a kenyérgyárakról stb.⁴⁰

A BNB felhívása nyomán a kormánybiztos szorgalmazta a *kertművelést* is. „A körülmények sajnos egyelőre nem teszik lehetővé, hogy Nagy-Budapest területére nagyobb mennyiségű élelmiszer érkezzon vidékről, ezért [...] lakosságnak saját magán kell segíteni úgy, hogy minden talpalatnyi helyet kertileg megművel.” Azon telkeket, melyeket birtokosaik nem tudtak volna megművelni, a tulajdonjog változatlan fenntartása mellett ingyenes használatba ki kellett adni olyan családoknak, amelyek képesek voltak erre. „Egy családnak akkora területet utaljon ki a helyi hatóság, amennyit az igénylő családjával együtt szükség esetén felásni is képes.”⁴¹

Később a Budapesti Közellátási Kormánybiztosság kertészeti osztályának állásfoglalása alapján 40–50 km-es körzetben is kiterjesztették a budapestiek kertgazdálkodását.⁴² Az osztály vezetője a kertészet szervezésével a BNB ötös bizottsága által február 5-én és

³⁶ *Húszezer tonna élelmiszert bocsájt a Szovjetunió kormánya az éhínséggel küzdő főváros lakosságának és a bányavidékek munkásai rendelkezésére.* Szabadság, 1945. március 26.

³⁷ Fővárosi Közlöny 1945. március 2.; 3. sz. – 84/1945. KKB sz. (*Élelmiszerkészletek bejelentése és étkezési jegyek bevezetése*; 1945. február 25-i falragasz nyomán).

³⁸ *Húszezer tonna élelmiszert kaptunk a Szovjetuniótól.* Szabad Nép, 1945. március 25.

³⁹ *Pékrazsián a kormánybiztos detektívjeivel.* Szabadság, 1945. május 8.

⁴⁰ FL 3827/1945., 3828/1945., 3592/1945., 3086/1945. sz. KKB kormánybiztosi rendelete

⁴¹ Fővárosi Közlöny, 1945. március 6. (4:33) – 135/1945. KKB sz. (*Nagy-Budapest mező- és kertgazdasági ingatlanainak, valamint be nem épített területeinek kötelező megművelése*; 1945. február 28-i falragasz nyomán).

⁴² *Mi történik a kertgazdálkodás terén?* Szabadság, 1945. március 10.

28-án megbízott Somogyi Imre, a *Kertmagyarország felé* (1943) szerzője, a belterjes mezőgazdaság gondolatának apostola volt.⁴³

A mezőgazdasági munkák érdekében a kormánybiztos rendeletet adott ki a lovak és fogatolt teherjárművek nyilvántartásba vételéről,⁴⁴ majd 611/1945. sz. rendeletével a *Budapesti és Környéki Szekérfuvarosok Testülete* útján térítés ellenében igénybe is vette azokat.⁴⁵ E rendeletek végrehajtását a kormánybiztos felkérésére a polgármester többször is ellenőrizte.⁴⁶

A Budapestről történő kitelepüléseket a kormánybiztosság kitelepítési főosztálya irányította, ez azonban több helyen ellenállásba ütközött. A kormánybiztos elítélte a vidéki hatóságok ilyen állásfoglalásait. „Tudomásomra jutott – írta –, hogy egyes vidéki városokban a Budapestről érkezők letelepülését engedélyhez kötik. A főváros kitelepülő lakosságát befogadni és életét megkönnyíteni mindenkinek hazafias kötelessége, ezért a leghatározottabban megtiltom, hogy bárki ilyen zaklató rendelkezést kiadjon vagy fogatosítson.”⁴⁷

A kormánybiztos nem élelmezésügyi tevékenysége – a jelek szerint – jóval szűkebb körű volt, mint az előzőekben érintett intézkedéseinek terjedelme. Az általam feltárt forrásanyag nem terjed túl a kormánybiztos közélelmezési tevékenységével kapcsolatos iratanyagon, ezért másirányú működésére csak utalásokra támaszkodhattam. A nem közélelmezési intézkedések közül csak példaként említem meg, hogy zárolta a gyógyszerforgalmat,⁴⁸ a kormánybiztossági alapból kölcsönt adott a főváros kommunális üzeminek (Budapesti Elektromos Művek, Gáz- és Villamosművek, BSZKRT), s anyagilag támogatta a budapesti szakszervezeteket.⁴⁹

A kormánybiztos a főváros lakossága iránt vállalt felelőssége tudatában nem mindig tartotta be azokat az eljárási szabályokat, melyek annyira jellemezték a közigazgatást. Legjellemzőbb példa erre a „*budai közellátási botrány*” ügye. Ismeretes, hogy Budán tovább tartottak a harcok, s az összekötő hidak felrobbantása következtében e terület ideiglenesen elszakadt a pesti oldalon működő hatalmi és igazgatási szervektől. Átmeneitei megoldásként az ötös bizottság már 1945. január 31-én elhatározta, hogy *Budán közigazgatási kirendeltséget kell létesíteni*.⁵⁰ Utóbb létre is jött e kirendeltség, sőt a pesti példa nyomán *Budai Nemzeti Bizottság* és ötös bizottság is alakult.⁵¹ A kirendeltségnek és a nemzeti bizottságnak – egyebek mellett – az lett volna a feladata, hogy gondoskod-

⁴³ BNB jkv.: 29., 44. – VIII-1/1945., XVI-9/1945., XVI-10/1945. sz. határozatok. Róla: BORBÁNDI GYULA: *A magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék*. Püski, New York, 1983. 535. (mutató), különösen: 372–373.

⁴⁴ Fővárosi Közlöny, 1945. március 20. (6:67.) – 329/1945. – I. C. KKB sz. (*Lovak és fogatolt járművek nyilvántartásba vétele*).

⁴⁵ Fővárosi Közlöny, 1945. április 3. (8:94–95.) – 2427/1945–II/3. KKB sz.; 50.089. V. polg. m. sz. (*Fuvarszközök biztosítása a székesfőváros részére*); A 611/1945. [KKB] sz. rendelet alapján igénybevett fuvarosoknál dolgozó munkások munkabérének megállapítása.

⁴⁶ Fővárosi Közlöny, 1945. április 10. (9:110.) – Pm. 50.102/1945. sz. (*Lovak és fogatolt járművek igénybevétele*).

⁴⁷ Fővárosi Közlöny, 1945. március 6. (4:34.) – *A székesfőváros lakosságának vidéki letelepedését zaklató rendelkezések kiadásának megtiltása*.

⁴⁸ Fővárosi Közlöny, 1945. március 20. (6:67.) – 325/1945. KKB sz. (*A gyógyszerek [...] bejelentése és zárolása*, 1945. március 9-i falragasz nyomán).

⁴⁹ *Budapest dolgozó népének újabb jelentős segítséget nyújtott a közellátási kormánybiztos*. Szabadság, 1945. április 21.

⁵⁰ NAGY LAJOS, 134.; BNB jkv. 90.

⁵¹ NAGY LAJOS, 142.

jon a budai lakosság ellátásáról. A kormánybiztosság a szűkös készletekből ki is utalt bizonyos élelmiszer-mennyiséget, ám a kirendeltség nem szállította azt át, sőt adminisztrációs okokból az átszállított kenyérmennyiséget sem osztotta ki.⁵² A kormánybiztos a sajtóban is közzétett levélben ítélte el a kirendeltség tevékenységét: „Szégyelljék magukat, Buda éhenhal a maguk tunyasága és nemtörődömsége folytán [...] megbízom A. R.-t próbáljon maguknál rendet csinálni. Azt halljam meg, hogy valaki nem engedelmeskedik neki [...] kiséprem ezt a reakciós társaságot.”⁵³ A kiküldött kormánybiztossági osztályvezető április 10-i hatállyal megszüntette a kirendeltséget, és a kormánybiztosság közvetlen irányítása alá vonta a budai oldal ellátását is. Néhány napon belül megháromszorozódott a Budára átszállított élelem mennyisége.⁵⁴

A kormánybiztos a kormány Budapestre költöztetésével egyidejűleg le akart mondani ideiglenesen vállalt tisztségéről, mivel úgy vélte: a közellátásügyi miniszter Budapestre érkezésével megszűnik feladata. A BNB április 11-én jegyzőkönyvben örökölte meg érdemeit.⁵⁵ Április közepére valóban elviselhető élelmezési viszonyok alakultak ki a fővárosban, megszüntették a házmegbízotti rendszert, a kormánybiztosság pedig 20 milliós forgótőkéjével az ország leggazdagabb „vállalata” lett.⁵⁶ A kormánybiztosság mégsem szűnt meg; további három és fél hónapig még fennállott. „A miniszter kijelentette, hogy nem szünteti meg a Budapesti Közellátási Kormánybiztosságot. Erre a most már nagymúltú hivatalra továbbra is szükség van, minthogy a vármegyék élén is változatlanul tovább működnek a közellátási kormánybiztosok. A minisztérium feladata a készletek megszerzése, nyilvántartása, országos elosztása, a kormánybiztosoké a készletek helyi szétosztása [...] arra kérte Vas kormánybiztost, hogy továbbra is lássa el Budapest kormánybiztosi tisztségét, mely poszton a Magyar Kormány és Budapest népe által elismert és a főváros történelmében maradandó értékű tevékenységet fejtett ki.”⁵⁷

A kormánybiztos intézkedései a jelek szerint a lakosság baloldali részének egyetértésével találkozottak. Népszerűségének jeleként az „első szabad május elseje ünneplő tömegei egész napon át ütemesen harsogták: *Jöjjön Vas!... Jöjjön Vas!*”⁵⁸

A székesfőváros új törvényhatósági bizottsága alakuló ülésén Vas Zoltánt választotta meg *polgármesternek*. Mint a Fővárosi Közlöny tudósítója megírta, az ülésen Szakasits Árpád elnökölt, megnyitót pedig Tildy Zoltán mondott. Csorba János, „a romváros polgármestere” a *népi önkormányzatnak* tulajdonította az élet visszatérését. Kossa István hangsúlyozta, hogy Vas Zoltán mentette meg Budapestet az éhhaláltól. Ő *ideiglenesnek* tekintette polgármesteri tisztségét is.⁵⁹

3. A kormánybiztos polgármesterré való megválasztása után továbbra is vállalta a Budapesti Közellátási Kormánybiztosság vezetését.⁶⁰ E kettősség megfelelő szervezeti

⁵² *A budai közellátási botrány fejleményei*. Szabad Nép, 1945. április 5.

⁵³ *Éhenhalnak a budaiak a városi kirendeltség szabotázsa miatt*. Szabadság, 1945. április 4.; BNB jkv. 90.

⁵⁴ *Megindult az élelem Budára*. Szabad Nép, 1945. április 6.

⁵⁵ BNB jkv. 78.

⁵⁶ *A közellátási miniszter megérkezett, Vas elvtárs befejezettnek látja feladatát*. Szabad Nép, 1945. április 13.

⁵⁷ *Nem szűnik meg a Közellátási Kormánybiztosság*. Szabadság, 1945. április 13.

⁵⁸ *Vas Zoltán Budapest polgármestereként is tovább vezeti a Közellátási kormánybiztosságot*. Szabadság, 1945. május 16.

⁵⁹ *Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának 1945. évi május 16-án (szerdán) tartott alakuló közgyűlése*. Fővárosi Közlöny, 1945. május 26. (18:231–240.); Vas Zoltán székfoglalója: 18:235–236.

⁶⁰ *Vas Zoltán [...]* Szabadság, 1945. május 16.

átalakításokat tett szükségessé, hiszen teljesen felesleges volt, hogy azonos feladatokat ellátva, azonos irányítás alatt álló polgármesteri ügyosztályok és a kormánybiztossági főosztályok egymás mellett működjenek.

A kormánybiztos-polgármester a „kormánybiztosi ügyvitel folyamatossága érdekében” rendeletet bocsátott ki a szervezeti kérdések megoldására.⁶¹

A kormánybiztosság második (közélelmezési) főosztálya és az ahhoz szervesen kapcsolódó osztályok a polgármesteri VIII. (közélelmezési) ügyosztályba olvadtak be. (Eddig is mindkettőt Gámenczy Béla helyettes tanácsnok vezette.)

A harmadik (pénzügyi) osztály a VI. ügyosztállyal egyesült.

A kormánybiztosság tüzelőszer osztálya és ipari osztálya a XV. polgármesteri ügyosztályba olvadt be.

A kormánybiztosság negyedik (szociálpolitikai) osztálya elvben már korábban egyesült volna a IX. ügyosztállyal, a gyakorlatban azonban csak most került erre is sor.

A kormánybiztosság ötödik (kitelepítési) főosztálya a IX. ügyosztály kereteiközé került.

A kormánybiztosság többi főosztályai és osztályai, így a szállítási főosztály, a kereskedelmi főosztály, a tejosztály és az ellenőrzési főosztály a kormánybiztos helyettesének irányítása alatt továbbra is külön működtek.⁶²

Ez a május végén végrehajtott összevonás jelentős lépés volt a kormánybiztosság megszüntetésének irányába. Ezután nehéz is volt különbséget tenni kormánybiztosi és polgármesteri tevékenység között. A különbség elsősorban az ügyvitelben jelentkezett; a kormánybiztosi ügyeknek mindig megjelölték azok *kormánybiztosi* jellegét; „K” jelzéssel látták el a kormánybiztosi ügyiratokat.

A kormánybiztosi tevékenységben is lényeges változások történtek. Míg ugyanis tevékenységének első szakaszában (1945. február-március) a szűkebb értelemben vett adminisztratív jellegű tevékenységen kívül a pékségek és a népkonyhák üzemeltetése révén közvetlenül is bekapcsolódott a fontos közellátási tevékenységbe, addig ezután ilyen munkát nem fejtett ki. A kormánybiztosság személyzetének létszáma nem tette lehetővé, hogy minden feladatot maga lásson el, ezért az ilyen jellegű tevékenységet a polgármesteri ügyosztályok fejtették ki már az összevonások előtt is.

A kormánybiztos K–21/1945. számú rendeletében a hatályban lévő miniszteri rendeletekre hivatkozva megtiltott mindennemű állatvágást, a hús- és hústermékek forgalomba hozatalát és a vendéglátóipari üzemekben a húsételek kiszolgálását.⁶³

K–179/1945. számú rendeletével intézkedett a zöldsőfőzelék, zöldség és gyümölcsárúk Budapestre szállításáról. E rendeletében a 256/1945. ME sz. rendeletre hivatkozva ismét felhívta a vármegyék, a városok és a községek vezetőit, hogy minden eszközzel segítsék elő a főváros ellátását. Az intézkedés hatékonysága érdekében a kormánybiztosság gyümölcsfelvásárló telepeket létesített számos vidéki községben és városban.⁶⁴

Június 5-én rendelkezett a kormánybiztos az élelmiszer-szállítási igazolványok kiadásáról,⁶⁵ a végrehajtó rendelet szerint 50 kg-on felüli szállításoknál a szállító az általa

⁶¹ FL Pm. 115. 959–VIII/1945. sz.

⁶² Vö. az előző jegyzettel; Nagy-Budapest közélelmezési ügyeit a Városháza intézi. Szabadság, 1945. május 18.; A közellátási kormánybiztosság a Városházán. Fővárosi Közlöny, 1945. május 25. (17. sz.)

⁶³ FL K–21/1945. és K–84/1945. sz.

⁶⁴ FL K–179/1945. sz.

⁶⁵ FL K–101/1945. sz.

Nagy-Budapest területére bevivendő áruinak legalább felét közellátási célokra hatósági áron volt köteles átadni a kormánybiztosságnak.⁶⁶

Jelentős az élelmezést átfogóan szabályozó június végén kibocsátott rendelet is.⁶⁷ E rendelet elsőként az élelmiszer-szükséglet biztosítását és az élelmiszerek Budapestre szállítását szabályozta. „A vagontételes szállítást – írta – a magyarországi szövetséges katonai parancsnokságok vagy a magyar kormánybiztosságok, másrészt a Közellátási Kormánybiztosság vidéki vásárlási biztosai irányítják [...]”; e mellett megengedte a magánszemélyek, kis és nagykereskedők, iparúzők, üzemek és gyárak önellátásuk biztosítása érdekében történő beszerzési tevékenységet is.

A rendelet harmadik része a nyers- és félkész anyagok feldolgoztatását a kormánybiztosnak tartotta fenn. A következő rész a kormánybiztossági készletek feletti rendelkezést szabályozta: „Elvi jelentőségű rendelkezés kiadását mint közellátási kormánybiztos magamnak tartom fenn. Sürgős esetekben azonban ilyen irányú rendelkezést kiadhat a polgármesteri VIII. (közélelmezési) ügyosztály vezetője is.” „Éppen arra való tekintettel, hogy a közellátási kormánybiztosi teendőim leglényegesebb részét kitevő közélelmezési ügyeket a polgármesteri VIII. ügyosztály útján gyakorlom, ezért annak közvetlen felügyeletét magamnak tartom fenn.” E rendelet azonnali hatállyal megszüntette a kormánybiztos-helyettesek, a még külön működő kormánybiztossági főosztályok, osztályok és alosztályok, valamint az egyéb különleges megbízottak, az áruforgalmi szervezet és a kertészeti osztály korábban fennállott élelmiszer- és terménykiutalási jogát.⁶⁸

1945 júniusában újabb segítséget kapott Budapest, ezért a kormánybiztos 1945. június 21-től felemelt élelmiszer-fejadagokat állapított meg annak megfelelően, hogy ki, milyen módon veszi ki részét a termelőmunkából.⁶⁹ Ezzel egyidőben rendeletet bocsátott ki az élelmiszereknek némely lakossági csoportoktól történő megvonásáról is. Ez bizony *antihumánus* rendelet volt!

Hatósági élelmiszer-ellátásra nem tarthatott igényt az a munkaképes személy (18–60 éves férfi, 18–50 éves nő), aki a társadalom szempontjából hasznos foglalkozást vagy rendszeres munkát nem végzett. Ilyennek számítottak:

- a) a csak vagyonukból élők,
- b) a kontárok,
- c) a havonta legalább 10 napot nem dolgozók,
- d) akik fasiszta szervezetnek tagjai voltak,
- e) akiket az igazolások során állásvesztésre ítélték, vagy 1945. január 1. után közellátási és árdrágító bűncselekményt követtek el.

E tilalmak alól csak kivételes esetekben (pl. betegség) engedett mentességet a rendelet. A kormánybiztos ezen rendelete tulajdonképpen az „aki nem dolgozik, ne is egyék” elvnek a drasztikus megvalósítását jelentette. Bevallottan azt kívánta elérni, hogy „a spekulánsok és munkakerülők Budapest dolgozói számára juttatott élelemből egy falatot se kapjanak”.⁷⁰

⁶⁶ FL K-484/1945. sz.

⁶⁷ Fővárosi Közlöny, 1945. június 23. (30:1-2.) – Pm. 116. 353 – VIII/1945. sz. (*Közellátási kormánybiztossági anyaggazdálkodás stb. szabályozása*).

⁶⁸ Fővárosi Közlöny, 1945. 30. sz. – Ld. az előző jegyzetet!

⁶⁹ FL K-966/1945. sz.

⁷⁰ Fővárosi Közlöny, 1945. június 30. (33:364-365.) – K-1058-VIII/1945. (*Élelmiszerjegyek megvonása nem igényjogosultaktól*).

Az 1945 májusában történt összevonások *de facto* a kormánybiztosság megszüntetését jelentették, jellemzően bizonyítják ezt azok a május és augusztus között keletkezett iratok, melyek kimondottan a kormánybiztosság *májusi felszámolását* említik. A kormánybiztos utolsó rendeletében 1945 augusztus 1-i hatállyal jogilag is megszüntette a kormánybiztosságot.

„Abból az alkalomból, hogy a 256/1945. ME számú kormányrendeletben nyert különleges megbízatásomról lemondtam, elrendelem a Közellátási Kormánybiztosság elnevezés használatának megszüntetését.

Bár mint Budapest polgármestere Nagy-Budapestre való érvénnyel továbbra is változatlanul ellátom azokat a közellátási teendőket, amelyek korábbi kormányrendeletek értelmében Budapest polgármesterét megilletik,⁷¹ mégis a jövőben nem kívánom külön kihangsúlyozni közellátási kormánybiztosi működésemet, hanem [...] nagy-budapesti közellátási teendőimet csupán mint Budapest polgármestere látom el.”⁷²

II.

1. A *kormánybiztos* – mint azt dolgozatom I. részéből is kitűnik – a kormány által meghatározott feladatok ellátásával megbízott olyan személy, aki nem tagja a kormánynak és megbízatása (kinevezése) mindig ideiglenes jellegű intézkedésnek minősül.⁷³ Nem kétséges, hogy ezek az általános jegyek Budapest közellátási kormánybiztosára is ráillenek.

A kormánybiztos *egyszemélyi hatóság* volt, akinek feladatkörét a 256/1945. ME sz. kormányrendelet határozta meg. Ennek megvalósítása érdekében a kormánybiztos széles, csupán elvileg körvonalazott *hatáskört* kapott: jogosult volt „minden olyan rendelkezést, intézkedést megtenni, amely élelmiszerek beszerzésére, összegyűjtésére [...] szétosztására szükséges” volt. A közellátási kormánybiztos hatáskörét elvileg az adott feladatkör határain belül csupán a magasabb rendű jogszabályok: ekkor leginkább a kormányrendeletek korlátozhatták. Vitás lehet a kormánybiztos rendeleteinek és a miniszterek által kibocsátott rendeletek viszonya, hiszen a kormánybiztos elvben csupán a kormánynak volt alávetve. A gyakorlatban természetesen alkalmazkodott a miniszterek rendeleteihez; ezt egyik rendeletében azzal juttatta kifejezésre, hogy hatálya alól kivonta azon jogterületeket, amelyekről a kormány vagy a miniszterek már korábban rendelkeztek.⁷⁴

A kormánybiztos – bár erről kinevezés nem szólt – alá volt rendelve a közellátási miniszternek is. Ezt a miniszter több alkalommal is kifejezésre juttatta. Ez az alárendeltség természetesen csupán szakkérdésekre vonatkozhatott, hiszen a kormánybiztos megbízása folytán egyedül a kormánynak tartozott felelősséggel feladatának teljesítéséért.

Más oldalról viszont a kinevezési rendelet alapján a kormánybiztosnak alá volt rendelve minden közigazgatási hatóság, még a Budapesten tartózkodó kormánytisztviselők is.

Érdekesen alakult a kormánybiztos *illetékességi* területe. Egy szűkebb és egy tágabb illetékességi körét lehet megállapítani.

⁷¹ Budapesti Közlöny, 1942. december 31. – 7640/1942. ME sz. r.

⁷² FL K-2533/1945. VIII. sz.

⁷³ BEÉR JÁNOS-KOVÁCS ISTVÁN-SZAMEL LAJOS: *Magyar államjog*. Bp., 1960. 327.

⁷⁴ Fővárosi Közlöny 1945. 2. sz. – 12/1945. KKB sz. r. – Vö. a 34. sz. jegyzettel!

Szűkebb illetékessége „Budapestre és vidékére” terjedt ki, azaz a közellátási rendeletek által meghatározott *Nagy-Budapest* területére; e terület közellátásáról kellett gondoskodnia.

Az élelmiszerek beszerzésére, összegyűjtésére és szállítására vonatkozóan minden intézkedést megtehetett. Illetékességi köre ilyen vonatkozásban az *egész ország* területére kiterjedt. E szélesebb körű illetékesség számos rendeletében jelentkezett.⁷⁵ Budapest közellátási kormánybiztosát *éppen ez* az igen nagy hatáskörrel járó országos illetékesség emelte ki a megyék élén álló kormánybiztos főispánok sorából.

A többi közellátási kormánybiztossal szemben nem a miniszteri rendeleteket kellett végrehajtania, hanem *maga* alkotott feladatainak megoldása érdekében olyan rendeleteket, amelyek mintegy miniszteri rendeletekkel álltak egy szinten. E rendeleteket maga szankcionálta, megszegőkkel szemben szigorú joghátrányokat helyezett kilátásba, melyek részben büntető, részben igazgatási jellegűek: népbíróóság elé állítás, internálás, 15 naptól 6 hónapig terjedő elzárás, 8000 pengőig való bírságolás.⁷⁶

Ezek természetesen nem maradtak csupán papírra vetett szavak, több olyan esetről tudunk, amelyekben a gyakorlatban is alkalmazásra kerültek, így pl.: a visszaélőket internáltatta a kormánybiztos.⁷⁷

A kormánybiztos feladatainak ellátása érdekében még 1945 februárjában létrehozta a *Budapesti Közellátási Kormánybiztosságot*. A kormánybiztosság sajátos keveredését mutatja a hatósági és a hivatali vonásoknak. A kormánybiztosság mint ilyen a kormánybiztos *hivatali apparátusa* volt, főosztályai és osztályai az első időkben szakkérdések megoldásában nagyfokú önállósággal bírtak. Ezt a relatíve önálló jogkört csak 1945. június végén szűkítette le a kormánybiztos, amikor az osztályvezetők intézkedési jogát csak kivételesen sürgős esetekben hagyta meg, akkor is csupán utólagos jóváhagyása mellett.⁷⁸ Az osztályvezetőknél szélesebb körben és nagyobb önállóságot nyertek a kormánybiztos helyettesei; különösen azok, akik a májusi átszervezés után átmenetileg közvetlenül ellátták a még külön maradt kormánybiztossági főosztályok vezetését.

A kormánybiztosság 1945. májusi átszervezésével kapcsolatban joggal merülhet fel az a kérdés, hogy jogában állt-e a polgármesterré megválasztott kormánybiztosnak végrehajtani azokat az összevonásokat, amelyekről már előzőleg szóltunk. Szigorú elvi alapon vizsgálva a kérdést minden kétséget kizáróan meg kell állapítani, hogy erre *nem volt joga*. Ez az összevonás különös helyzetet teremtett: egy kormány szerv beolvadt a székesfővárosnak mint törvényhatósági önkormányzatnak a szervezetébe. Rendkívüli körülmények rendkívüli intézkedéseket eredményeztek. Az 1944–45-i időszak államszervezeti problémáit ismerve semmi különöset nem találunk abban, hogy két eltérő jellegű közigazgatási szerv célszerűségi okokból egyesült. Különösen akkor, ha az egyik – a kormánybiztosság – kifejezetten ideiglenes jelleggel jött létre. Nem jogi érv, de az összevonást megkönnyítette és sürgette az is, hogy a kormánybiztosság alkalmazottait 1945 februárjában az akkori polgármester csupán ideiglenes jelleggel “rendelte ki”. E szervezeti átalakulással tulajdonképpen eredeti munkahelyükre kerültek vissza a kormánybiztosság munkatársai.

A kormánybiztos felhatalmazásából folyólag feladatának teljesítése során utasíthatta magát a polgármestert is minden általa szükségesnek tartott intézkedés megtételére. Az

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ FL 3592/1945/II. KKB főosztály. sz.

⁷⁷ *Tisztogat a közellátási kormánybiztos*. Szabad Nép, 1945. március 30.

⁷⁸ Fővárosi Közlöny, 1945. 30. sz. – Pm. 116. 358/1945. sz. – Vö. a 67. sz. jegyzettel!

esetek többségében természetesen nem ez történt. A kormánybiztos csupán „megkereste”, „felkérte”, esetleg „megbízta” a polgármestert némely kérdésekkel kapcsolatban, egyetlen alkalommal sem lépett fel parancsolólag.⁷⁹

A „budai közellátási botrány” az egyetlen olyan eset, amelyben a kormánybiztos élve felhatalmazásával „rendet teremtett” a polgármester alá rendelt budai közigazgatási kirendeltségen.

A főváros közellátási intézményei és vállalatai egy nemzeti bizottsági határozat értelmében mindenben a kormánybiztos rendelkezésére álltak.

A kormánybiztosnak polgármesterré való megválasztása után nyilvánvalóan értelmét veszti e kölcsönös viszony vizsgálata, hiszen a polgármester és a kormánybiztos egy és ugyanazon személy lett.

Utolsó rendeletében a kormánybiztos kifejezésre jutatta, hogy a háború alatti kormányrendeletek alapján továbbra is ellátja azokat a közellátási feladatokat, amelyeket rendkívüli felhatalmazása során teljesített. Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy a 256/1945. ME számú rendeletben foglalt hatáskörrel való lemondással megváltozott-e a polgármester közellátási jogköre.

Hatásköre az általános felhatalmazást nyújtó 256/1945. ME számú rendeletben foglaltakhoz képest *leszűkült* a vármegyék élén álló kormánybiztosok és alispánok kétségkívül együttesen is kisebb hatáskörére. A rendkívüli felhatalmazásban nyert országos illetékessége a közellátási rendeletben meghatározott Nagy-Budapest területére korlátozódott. A gyakorlatban lényegében változatlan maradt a polgármester kormánybiztosi jogköre, hiszen az 1945 februárjában kapott különleges megbízatás során nyert egész országra kiterjedő illetékességet ténylegesen egyébként is igen kis mértékben tudta kihasználni. A viszonyok normalizálódása után erre az egész országra kiterjedő illetékességre már nem is volt szükség.

Budapest polgármesterének közellátási kormánybiztosi megbízatása a már ismertett 1942. évi kormányrendelet alapján egészen 1949-ig fennállott, csupán a főváros igazgatásának általános átszervezésével szűnt meg.

2. A kormánybiztos és a kormánybiztosság roppant nehéz feladatot oldottak meg: *megmentették Budapest lakosságát az éhínségtől*, szigorú intézkedéseikkel megteremtették a főváros újjáéledésének alapjait. Számos dokumentum utal arra, hogy a minisztertől a budapesti kisemberekig sokan elismerték *eredményes* munkáját. Voltak ellenvetések is, különösen polgári oldalról, a kormánybiztos működésével kapcsolatban. Legjellemzőbb talán a *Magyar Demokratikus Köztársaságiak Országos Ligájának bírálata* és utópikus terve egy *közellátási hadsereg* létrehozásáról.⁸⁰

Polgármester Úr!

Mielőtt a lényegre térnénk elmondom, hogy a Köztársasági Liga főtitkára vagyok, elnök Juhász-Nagy Sándor, Barta Albert, Nagy Vince és Veér Imre, azon felül a Kisgazda Pártnak egyik vezető tagja, aki a Dunántúlon nemzetgyűlési képviselőiséget kap az októberistáknak a Pártba való beolvadása folytán.

⁷⁹ A tipikus fogalmazás a következő: „Utasítom a Közellátási Kormánybiztosság ellenőrzési osztályát, valamint felkérem a Polgármester Urat [...]”. FL 3872/1945. KKB sz. (VIII. úo.)

⁸⁰ FL K-322/1945. sz. alatt található a Liga Kossuth-címmel ellátott és négy nyelvű fejléccel felírt levelét. Rajta: 1945. július 18. Irattárba.

Ezután a lényegre térek rá. Egyenesen katasztrófálisnak tartom a főváros élmezési helyzetét a mai árak mellett. A Községi Élelmiszerüzem nem teljesíti átirányító feladatát holott erre módja lenne, ha bevásárlási szervezetet létesítve nem 500%-os, hanem csak tisztességes haszonnal adná az ún. feketén vett árut, nem úgy mint a batyuzók.

Nem tudom, ki irányítja az élelmiszerüzemet, de lusta és álmos vállalkozás. Nem méltó Vas Zoltánhoz.

Mikor Ön kormánybiztos lett, még Debrecenben javasoltam Rákosi Mátyásnak, hogy létesítsünk egy közellátási hadsereget, amelyik gyalogszerrel szállít élelmiszert kézikocsikon Budapestre. A részletes terv megvolt, választ azonban nem kaptam. Holott ha az akkori elgondolásom megvalósul, nem tornázkodnak fel ilyen magasra az árak. A gazdasági életnek kétszerkettő törvényi vannak!

Polgármester úr nagyon kérem, fogadjon engem ebben az ügyben, talán hozzá tudok járulni a *segítéshez*. Értesítését várom, maradok tisztelettel: Bálint László főtitkár.

A kormánybiztosi intézmény 1945-ben nem új jelenség a magyar államfejlődés történetében, Budapest közellátási kormánybiztosának működése mégis különösnek tekinthető. Vas Zoltán mintegy az MKP Központi Vezetőségének megbízásából vállalta e feladatot, tevékenysége e dominanciára törekvő párt első *önálló* vállalkozása 1945-ben, mely – mint a Szabad Nép jellemzően megállapította – „bizonyosságot tett a szocializmus életrelvalóságáról”⁸¹

*

Vas Zoltán emlékirataiban nagy teret szentel kormánybiztosi tevékenységének.⁸² Siktörténetnek tartja. Soraiból nem csupán az események *politikai háttere* rajzolódik ki, hanem némely mozzanatot *pontosabban* is megörökít. Intézménytörténetileg különösen az alábbi momentumokat kell mintegy *pótlásként* lényegileg eredeti fogalmazásban közreadott dolgozatomhoz⁸³ fűzőm.

1. Budapest küldöttségét valójában maga Vas Zoltán vezette Debrecenbe; a Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök által nyomban, 1945. február 13-án összehívott értekezleten „Vas Zoltán vitte a szót”.

A minisztertanács még aznap állást foglalt kormánybiztos kiküldéséről, mégpedig a szociáldemokrata Ries István személyében, aki mellett Vas csak *helyettes* lett volna, ám a miniszterelnök – Balogh István miniszterelnökségi államtitkár (FKGP) sugalmazására – mégis az utóbbinak adta a megbízást.

A MKP KV csak „elvi vita” után fogadták el ezt, mivel a főváros helyzete fölöttébb kilátástalan volt. Kossa István, a budapesti delegáció tagja ellenezte, Rákosi Mátyás,

⁸¹ A közellátási miniszter megérkezett [...]. Szabad Nép, 1945. április 13.

⁸² VAS ZOLTÁN: *Akkori önmagunkról. Önéletírás II.* Bp., 1982. 48–62., 97–103., 120–133.

⁸³ A Budapesti Közellátási Kormánybiztoság történetéhez (1945. február–1945. augusztus 1.). Karilag jutalmazott pályamunka, kézirat, 1962. 26 p. – A Fővárosi Levéltárban 1961. szeptemberi szakmai gyakorlatom idején Ort János igazgatóhelyettes tanácsára kutattam föl e jól körülhatárolható téma forrásanyagát, benne az iratanyagot, amelyet akkor a Szent István Bazilika pincéjében őriztek. Kellemesen emlékezem vissza a róla és a nemzeti bizottságokról Nagy Lajossal folytatott beszélgetéseimre. A témát az azóta megjelent forráskiadványok és monográfiák közül leginkább a többször hivatkozott *BNB jkv.* érinti. Mellette még négy művet emelek ki: ROZSNYÓI ÁGNES: *Budapest hétköznapijai a felszabadulás után.* = *Tanulmányok Budapest múltjából* (1963) 15: 695–713., különösen: 697–701.; *Budapest. Fővárosunk története.* Főszerk. SÁGVÁRI ÁGNES. Bp., 1973. 56–57. (GÁSPÁR FERENCŐL), *Források Budapest múltjából.* Szerk. SÁGVÁRI ÁGNES. IV. *Források Budapest történetéhez. 1945–1950.* Szerk. GÁSPÁR FERENC. Bp., 1973., 44–45., 58–60., 91–93. (Budapest Főváros Levéltára forráskiadványai 4.); *Budapest története.* Főszerk. GEREVICH LÁSZLÓ 5. k. *Budapest története a forradalmak korától a felszabadulásig.* Szerk. HORVÁTH MIKLÓS. Bp., 1980. 619–628., különösen: 620., 624–625. [*Epilógus a felszabadított főváros élniakarásáról.* NAGY LAJOSTÓL.]

Révai József és Nagy Imre viszont – bízva a politikailag kiaknázható sikerben – mellette volt.

Dálnoki Miklós Béla csak egy újabb értekezlet után, 1945 február 15-én adta át neki a kinevezést is tartalmazó 256/1945. ME sz. kormányrendeletet.

2. A kormánybiztosság május végéig egy iskolaépületben tevékenykedett; a *Budapesti Élelmiszerjegy-központ* Nagymező utcai székhelyét vette át. (A Nagymező utca 1. alatti cím némely iratban is olvasható.) A Közellátás(ügy)i Minisztérium is ideköltözött.⁸⁴

3. A kormánybiztos a székesfőváros kirendelt tisztviselői mellett bevonta a munkába „Jurcsek volt fasiszta miniszter éppen előteremthető főtisztviselőit”⁸⁵ is; javaslatukra vezette be az élelmiszerekre és a közszolgálati cikkekre a *kötött gazdálkodást*.

4. A kormánybiztosnak és pártjának megnyilvánulásaiban a főváros lakosságáért érzett felelősségérzet mellett nem nehéz fölfedezni az Ideiglenes Nemzeti Kormány közellátási minisztere elleni folyamatos föllépést, sőt hangulatkeltést. Még javában folytak a harcok a székesfővárosban, amikor az 1945. január 18-i és 25–26-i minisztertanácson a kommunista miniszterek már tétlenséggel vádolták.⁸⁶ Az MKP KV február 23-i nyilatkozatát már idéztem. Rákosi Mátyás február 25-i budapesti beszédében még nyiltabban föllépett Faragho Gábor ellen. „Én – mondta – megfigyeltem a közellátási minisztérium munkáját [...] ez a munka rossz. Váltsák le [a minisztert].”⁸⁷ A „budai közellátási botrány” is alkalmas volt a hangulat szítására.

Az MKP azonnal kihasználta a kormánybiztos háromhónapos tevékenységének eredményességét. A főváros törvényhatósági bizottsága 1945. május 16-án Vas Zoltánt (ideiglenes) polgármesterré választotta. Elődje, a kisgazda Csorba János a Magyar Közigazgatási Bíróság elnöke lett.

Vas, miután a budapesti helyhatósági választás után kénytelen volt megválni a polgármesterségtől, 1946 januárjában miniszterelnökségi államtitkári minőségben kulcspozícióba került: a *Gazdasági Főtanács* (1946–1949) főtíkára lett.⁸⁸

(1962/2002)

⁸⁴ *A Magyar Nemzeti Kormány épületei*. Fővárosi Közlöny, 1945. április 17. (10. sz.) – A 83/1945. KKB sz. rendelet a közeli Paulay Ede u. 52. számot adta meg a kormánybiztos címeként. Vö. a 34. sz. jegyzettel.

⁸⁵ Jurcsek Béla (1893–1945) földművelésügyi miniszterként 1944. március 22-től 1944. október 16-ig töltötte be a közellátásügyi tárca nélküli miniszter posztját. Előtte a Közellátási Hivatal államtitkára (1942. július 14. – 1944. március 22.), utána pedig az ún. Szálasi-kormány közellátásügyi tárcanélküli minisztere (1944. október 16. – 1945. március 27.) volt. BÖLÖNY JÓZSEF: *Magyarország kormányai. 1848–1975*. Bp., 1978. 197., 246.

⁸⁶ *BNB jkv.* 35.

⁸⁷ *Budapesten nyolcvanezer, Csepelen tizenkétezer ember előtt beszélt Rákosi Mátyás. Föld, kenyér, szabadság!* Szabadság, 1945. február 27. Előzménye: *Föld, kenyér, szabadság! Rákosi Mátyás debreceni beszéde* [1945. február 11.]. Szabadság, 1945. február 17.

⁸⁸ Vas Zoltán (1903–1983) a Gazdasági Főtanács megszűntetése után az *Országos Tervhivatal* elnöke lett; az MDP PB pót- (1949–1951) majd rendes tagjaként (1951–1953) befolyással volt a gazdasági irányításra, ám Gerő Ernővel való ellentéte folytán 1953 februárjában mindkét tisztségét elveszítette. Nagy Imre első kormánya titkárságán megszervezte és vezette az anyag- és termékgazdálkodási egységet, majd magának a titkárságnak a vezetője lett (1954–1955); 1956. október végétől pedig – ugyancsak mellette – megint *közellátási kormánybiztos* lett. A romániai Snagovba került ő is, ám „Nagy Imre és társai” peréből kihagyták; eljárásí kegyelmet kapott. Életrajz- és memoár-írói munkássága figyelemre méltó. EMBER JUDIT: *Menédkjog – 1956. A Nagy Imre-csoport elrablása*. Bp., 1959. 61–77. (*Negyedik beszélgetés – Vas Zoltánné.*); *Az 1944. évi december hó 21-re Debrecenbe összegyűlt, majd később Budapestre összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlés almanachja. 1944. december 21. – 1945. november 29* Főszerk. VIDA ISTVÁN. Bp., 1994. 479–480.

JÓZSEF RUSZOLY

DAS REGIERUNGSKOMMISSARIAT FÜR VERSORGENGSWESEN
VON BUDAPEST (1945)

(Zusammenfassung)

Die Regierungsverordnung 9208/1941. ME vom 31. Dezember 1941 brachte die Institution des Ministers ohne Portefeuille für das Versorgungswesen ein. Neben ihm tätigte sein quasi-Ministerium, der Amt für Versorgungswesen. Die Obersgespane erhielten im Lande spezielle Ernennungen als Regierungskommissare für Versorgungswesen. Dieselbe Befugnisse übte auch der Bürgerweiser von der Sitz- und Hauptstadt Budapest aus. Zu seinem Zuständigkeitsterritorium gehörte nach Regierungsverordnung 7640/1942. ME auch die Umgebung von Budapest (Groß-Budapest), d.h. das ganze Territorium der 1950 erweiterter Hauptstadt.

Am 21–22. Dezember 1944 tagte in der ostungarischen Großstadt Debrecen (Debrezin) die Provisorische Nationalversammlung. Sie wählte an ihrem zweiten Sitzungstage der Session von Debrecen unter der Leitung General Béla Miklós von tálnoki als Ministerpräsident eine demokratische Koalitionsregierung: die Provisorische Regierung. Ihr Minister für Versorgungswesen ist Gábor Faragho geworden. Oberst Faragho, der frühere Militärattache in Moskau (1940–1941) und Inspektor der Gendarmarie führte die von Reichsverweser Miklós Horthy am 28. September 1944 ernannte geheime Waffenstillstandsdelegation nach Moskau.

Im den von den sowjetischen Truppen besetzten Landteilen organisierte man demokratische lokale Organen aus den demokratischen Parteien. Diese Nationalkomitees organisierten das Staatswesen neu; sie gründeten nach Regierungsverordnungen provisorisch die Selbstverwaltungsorgane in Gemeinden, Städten und Komitaten. Die neuen demokratischen Organen organisierten – besonders in den Rahmen der Nationale Hilfe (*Nemzeti Segély*) – das Versorgungswesen, in erster Linie die Lebensmittelversorgung. Die Tätigkeit des neuen Ministerium für Versorgungswesen war schwach.

Die Hauptstadt war nach der Belagerung (24. Dezember 1944 – 13. Februar 1945) in einer besonders katastrophalen Lage. Zoltán Vas (1903–1983), der aus Moskau heimkehrte leitender Mitglied der neugegründeten UKP wurde am 15. Februar 1945 mit besonders breiten, landesweiten Befugnissen zum Regierungskommissar für Versorgungswesen auf den Gebiet von Groß-Budapest durch die Regierungsverordnung 256/1945. ME ernannt. Er erfüllte seine Aufgabe auch mit der Unterstützung der sowjetischen Armee. Als provisorischer Bürgermeister von Budapest behielt er auch 15. Mai 1945 bis zum 1. August 1945 diese spezielle Wirkungskreise.

Der Verfasser beschäftigt sich in dieser Abhandlung mit der Tätigkeit der Regierungskommissar und seines Regierungskommissariats für Versorgungswesen von Budapest.